

РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ

Сучасний стан регіонального розвитку характеризується значними диспропорціями, які пов'язані зі складною безпековою та економічною ситуацією в країні. Військова агресія призвела до тимчасової окупації частини територій, активних бойових дій на прифронтових територіях, що значно впливає на можливість та ефективність функціонування суспільно-виробничих систем. Враховуючи промислову спеціалізацію прикордонних регіонів, на яких з початку 2022 року ведуться активні бойові дії, спеціалізація регіонального розвитку та загальний економічний потенціал держави змінився.

Релокація підприємств призвела до нерівномірного територіального розміщення продуктивних сил, диспропорцій в інфраструктурному забезпеченні та людським капіталом, на що впливає адаптивна спроможність регіонів. Економічна та безпекова криза вплинули на ефективність трансформацій в розвитку регіональних економічних систем та загальну конкурентоспроможність держави. За цих умов регіональний розвиток виступає не лише як складова внутрішньої політики держави, а також стає ключовим фактором забезпечення сталого економічного розвитку країни та її позицій на світовому ринку.

Метою роботи є дослідження регіонального розвитку як чинника формування конкурентоспроможності держави.

Аналіз тенденцій регіонального розвитку досліджено в працях багатьох вчених, серед яких М. П. Бутко [1], М. М. Гоблик [2], М. О. Кизим [4], О. В. Перепелюкова [8], Т. В. Полозова [9], І. З. Сторонянська [10] та інші.

Враховуючи сучасні перетворення та змінність зовнішнього середовища, постає необхідність у дослідженні регіонального розвитку та прогнозування його змінності з урахуванням цих змін.

Проблематика дослідження тенденцій регіонального розвитку зумовлена низкою викликів, які пов'язані як з впливом зовнішнього середовища так і з внутрішніми факторами. На сьогодні існує недосконалість механізмів державного регулювання розвитку територій, що пов'язано з слабкою координацією між центральними та місцевими органами влади, неефективністю стратегічного планування.

Особливість територіального розташування обумовлює вузьку спеціалізацію деяких регіонів, що посилює їх вразливість до впливу факторів зовнішнього середовища, особливо в умовах несприятливої безпекової ситуації. Економічна криза та нестабільність безпекового стану впливають на інноваційну спроможність регіональних економічних систем, оскільки такі ризики значно знижують інвестиційну привабливість держави. Важливою проблемою є також нерівномірність інфраструктурного забезпечення що впливає на логістичну діяльність підприємств, створює певні бар'єри для мобільності робочої сили. Одним з негативних факторів впливу на формування робочої сили є зниження показників демографічного розвитку, що впливає на якість трудового потенціалу регіону [7].

Проте, не зважаючи на значні перешкоди та виклики, на сьогодні більшість регіонального розвитку демонструє підвищення показників ефективності діяльності в порівнянні з кризовим 2022 роком, про що свідчать вибірккові дані. У вибірку не враховані дані територій тимчасової окупації.

Одним з показників який характеризує регіональний розвиток є кількість інноваційно активних промислових підприємств, оскільки саме інновації є підґрунтям конкурентоспроможності та стабільності діяльності бізнесу (табл.1).

Як видно з наведених даних таблиці, починаючи з 2022 року за всіма регіонами спостерігається зниження кількості інноваційно активних промислових підприємств, що пояснюється повномасштабним вторгненням в Україну з боку росії.

Таблиця 1 – Кількість інноваційно активних промислових підприємств за регіонами України (од.)

Область	Рік				
	2020	2021	2022	2023	2024
Україна	809	453	423	354	627
Вінницька	31	26	22	18	33
Волинська	12	8	7	7	14
Дніпропетровська	75	56	59	31	71
Донецька	24	8	2	2	2
Житомирська	15	14	13	6	18
Закарпатська	10	5	12	7	7
Запорізька	41	23	17	11	18
Івано-Франківська	28	15	15	18	18
Київська	56	25	27	34	36
Кіровоградська	20	11	12	9	19
Луганська	10	4	–	–	–
Львівська	60	44	48	32	55
Миколаївська	14	15	7	4	8
Одеська	30	15	15	14	24
Полтавська	35	19	17	17	24
Рівненська	19	10	11	11	8
Сумська	23	14	11	11	11
Тернопільська	36	16	13	16	43
Харківська	96	43	33	33	67
Херсонська	14	5	–	–	–
Хмельницька	15	3	5	2	18
Черкаська	31	17	14	13	24
Чернівецька	13	5	5	6	6
Чернігівська	22	6	8	8	15
м. Київ	79	46	50	44	88

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

У регіональному розподілі значні втрати у 2022 році порівняно з 2020 роком фіксуються в Харківській області (зниження на 63 одиниці), м. Київ та Київська область (зниження на 29 одиниць), Запорізька область (зниження на 24 одиниці), Тернопільська область (зниження на 23 одиниці), Донецька область (зниження на 22 одиниці). За аналізований період 2022 року порівняно з 2020 роком збільшення інноваційно активних промислових підприємств відбулося в Закарпатській області (+2 одиниці).

Спроможність здійснювати інноваційну діяльність як напрям розвитку регіональних економічних систем потребує відповідного фінансового забезпечення. Для впровадження відповідних заходів держава та органи влади на містах залучають інвестиції в розвиток інфраструктурного забезпечення та підтримку різних соціально-економічних проєктів. Регіональний розподіл капітальних інвестицій за період 2021-2022 та 2024 років наведено на (рис. 1).

Для обґрунтування відповідних висновків було обрано саме період довоєнного розвитку, період повномасштабного вторгнення та сучасний стан функціонування регіональних економічних систем. Як видно з наведених даних, у 2022 році порівняно з 2021 роком спостерігається значне зниження обсягів капітальних інвестицій в регіональний розвиток, що пояснюється економічними та безпековими ризиками. Так, серед регіонів найбільше зниження капітальних інвестицій відбулося в Донецькій області (-26912,66 млн грн), Харківській області (-15061,67 млн грн). Такі негативні наслідки пояснюються тимчасовою окупацією частини територій даних областей, враховуючи їх промислову орієнтацію, це позначилося і на показниках промислового потенціалу не лише цих регіонів, але й країни в цілому.

Також значне зниження відбулося в Київській області (-13119,11 млн грн), Запорізькій області (-11726,84 млн грн), Одеській області (-10602,73 млн грн) та в Полтавській області (-10506,97 млн грн). В інших регіонах так само відбулося зниження інвестування. Проте, не зважаючи на складні умови економічного та безпекового середовища, у 2024 році ситуація стабілізувалася відносно залучення капітальних інвестицій. За всіма регіонами (окрім Запорізької та

Луганської області) спостерігається збільшення частки капітальних інвестицій в порівнянні з 2022 роком. Найбільше капітальних інвестицій у 2024 році в порівнянні з 2022 роком відбулося в Київській області (+31431,13 млн грн), Дніпропетровській області (+28690,36 млн. грн), Львівській області (+21342,24 млн грн) та Харківській області (+17137,60 млн грн).

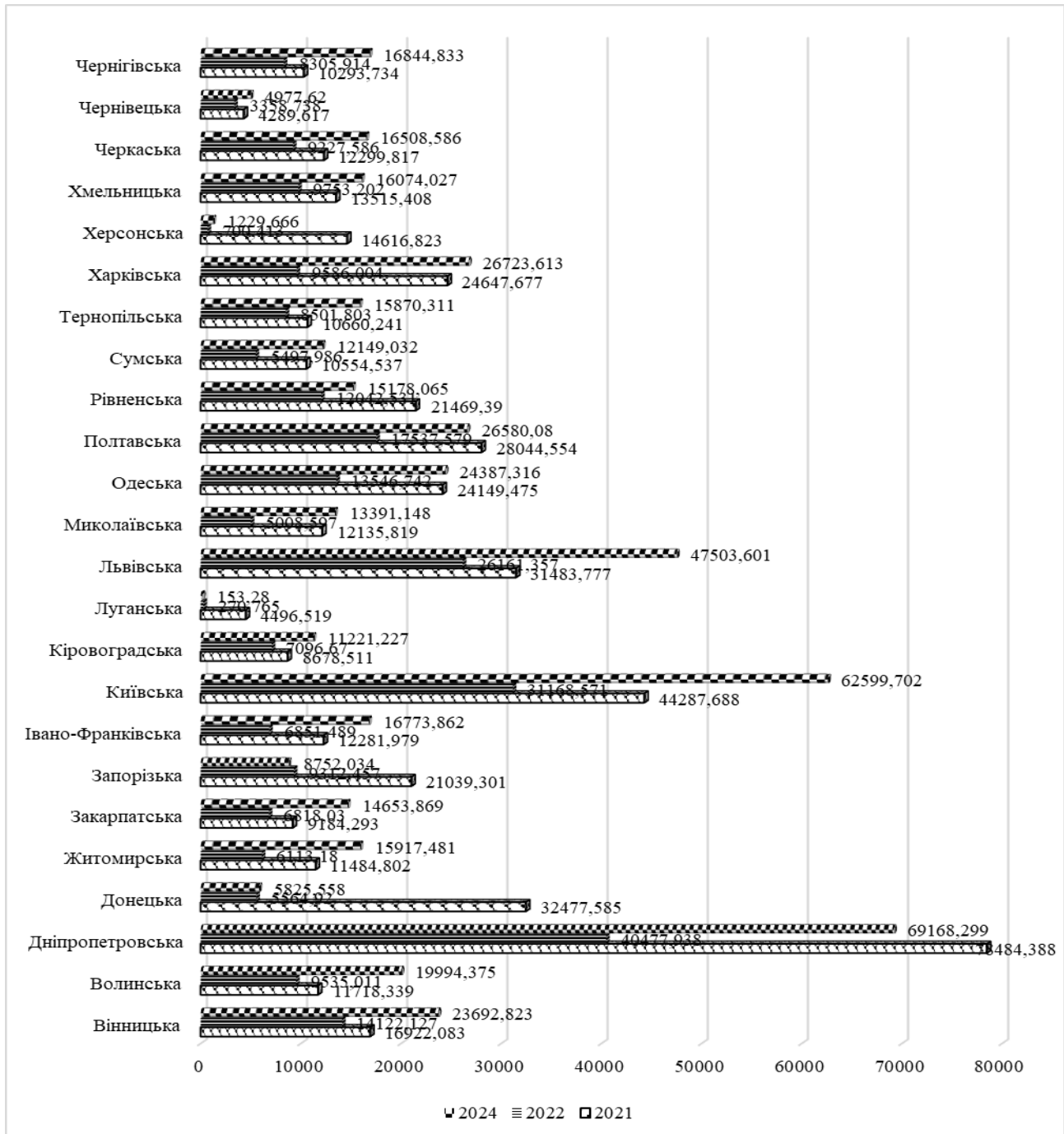

Рисунок 1 – Динаміка капітальних інвестицій за 2021, 2022 та 2024 роки (млн грн)

Джерело: узагальнено автором на основі [6]

Збільшення обсягів капітальних інвестицій на регіональний розвиток за деякими областями пов'язано з релокацією бізнесу з територій активних бойових дій в більш спокійні регіони Західної та Центральної частини України.

Враховуючи складні умови регіонального розвитку на сьогодні державна політика повинна бути націлена на формування ефективного середовища щодо створення умов для активізації економічного зростання територій [3; 5]. Основні напрями на які повинна бути націлена державна та регіональна політика в питаннях забезпечення конкурентоспроможності країни включають наступне:

- збільшення інституційної спроможності регіонів за рахунок підвищення компетентності місцевих органів влади, розширенні їх повноважень щодо прийняття управлінських рішень на містах, удосконалення узгодженості стратегій розвитку між державним та регіональним рівнем. Оптимізація інструментів децентралізації влади дозволить більш ефективно впроваджувати механізми співпраці між державою, місцевим самоврядуванням та бізнесом для активізації адаптивності регіональних економічних систем до зовнішніх умов;

- розширення мережі хабів за галузевим спрямуванням, що дозволить виокремити відповідні кластери, які здатні інтегрувати інноваційні процеси для підвищення рівня конкурентоспроможності, а також сприятимуть активізації виробництва з високою доданою вартістю;

- удосконалення та розширення концепції смарт-спеціалізації регіонального розвитку на основі виокремлення конкурентних переваг, особливо в сфері інновацій та цифрових технологій, що сприятиме фокусуванню інвестицій та ресурсів за відповідними напрямками;

- модернізація транспортної, соціальної, енергетичної, цифрової інфраструктури з урахуванням безпекової ситуації в регіонах, що сприятиме активізації розвитку малого бізнесу, посилить мобільність населення та створить умови для відродження економіки територій в повоєнний період.

Першочергового значення такі заходи необхідно впроваджувати в повоєнний період відновлення зруйнованих територій для створення передумов повернення бізнесу та населення;

– на всіх рівнях управління потрібно розробляти програми відтворення людського капіталу, особливо для висококваліфікованих працівників в професійній сфері. Окремо повинні бути розроблені програми для повернення молоді, які включатимуть створення умов забезпечення гідного навчання та праці в довгостроковій перспективі. Такі програми повинні розроблятися на рівні держави, проте враховувати регіональні особливості галузевого та природного розподілу;

– підтримка малого та середнього бізнесу як підґрунтя забезпечення регіональної конкурентоспроможності за рахунок створення технопарків, галузевих хабів, фінансово-кредитного забезпечення, інституційних умов залучення іноземних інвестицій та партнерів;

– в умовах цифровізації та активізації зовнішньоекономічної співпраці доцільним є створення територіальних інвестиційних платформ, які включатимуть індустріальні парки, агротехнопарки, логістичні хаби, які здатні акумулювати інвестиційні ресурси, що зробить території більш привабливими для інвесторів та партнерів;

– посилення безпекових критеріїв на всіх рівнях управління, що дозволить максимально мінімізувати ризики за рахунок сучасних технологій захисту виробництва, соціальної інфраструктури та об'єктів.

Означені напрями в період повоєнного відновлення держави доцільно розширювати та доповнювати різними заходами виходячи з потреб конкретного регіону в питаннях формування його конкурентних переваг. На сьогодні в регіональному розподілі відбулася зміна галузевої пріоритетності для деяких територій, враховуючи стан промислового, інфраструктурного, виробничого та соціального забезпечення. Такі зміни повинні знайти своє відображення в

стратегіях розвитку та повоєнного відновлення регіонів, що вплине на формування конкурентних переваг за територіальним розподілом.

Для виокремлення таких переваг необхідно враховувати багато факторів як зовнішнього так і внутрішнього середовища, що дозволить вчасно реагувати на відповідні зміни та адаптувати напрями протидії ризикам та загрозам.

Конкурентоспроможність держави формується на базі ефективності регіонального розвитку та виокремлення конкурентних переваг, які в сукупності формують потенціал країни. Таким чином, ефективність регіонального розвитку впливає на загальний рівень конкурентоспроможності країни на зовнішньому ринку, формує імідж держави як партнера та сприяє активізації інвестиційного потенціалу.

Перелік джерел посилання

1. Бутко М. П., Назарко С. О., Тютюнник В. А., Харченко Ю. П. Модернізаційні тренди знаннєвої економіки України в повоєнному форматі. *Економіка України*. 2025. № 68. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.06.058>.

2. Гоблик В. В. Конкурентоспроможність економіки регіону та регіональний розвиток. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-83>.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 09.07.2022 № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення 20.10.2025).

4. Кизим М. О., Белікова Н. В., Беккер М. Л. Науково-методичне забезпечення вирішення проблемних ситуацій в регіонах України (на прикладі Харківської області). *Проблеми економіки*. 2021. № 2. С. 70-85. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-2-70-85>.

5. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. / В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 54 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk>.
7. Паризький І. В. Роль регіональних чинників зростання у розвитку держави: теоретичний аспект. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2021. № 30. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5744462>.
8. Перепелюкова О. В. Особливості розвитку регіональних економічних систем на засадах цифровізації в умовах повоєнного відновлення. *Problemy Ekonomiky*. №3. 2023. С. 142-148. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-142-148>.
9. Полозова Т. В., Шаповалов О.В. Методичний інструментарій оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України. *Функціонування соціально-економічних систем в контексті цілей сталого розвитку: колективна монографія* / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2023. С. 141-153.
10. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації: монографія; наук. ред. Сторонянська І. З. / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 424 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).